

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اشتغال به کار زندانیان

از منظر حقوق جزا و اسناد بین المللی

مولفان :

فرزاد الماسی

دکتر فردین شهبازی

انتشارات ارسطو
(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۸

سرشناسه: الماسی، فرزاد، ۱۳۶۲ - Farzadi, Almasi
عنوان و نام پدیدآور: اشتغال به کار زندانیان از منظر حقوق جزا و اسناد بین‌المللی /
مولفان فرزاد الماسی، فردین شهبازی.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ۱۹۸ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۳۴۶-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۹ - ۱۵۴.
موضوع: کار زندانیان -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع: Convict labor -- Law and legislation -- Iran
موضوع: حقوق جزا -- ایران
موضوع: Criminal law -- Iran
موضوع: زندانیان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
موضوع: Prisoners -- Legal status, laws, etc. -- Iran
شناسه افزوده: شهبازی، فردین، ۱۳۵۵ -
رده بندی کنگره: KMH۴۸۲۰
رده بندی دیویی: ۳۶۵/۶۵۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۷۴۲۸۷

نام کتاب: اشتغال به کار زندانیان از منظر حقوق جزا و اسناد بین‌المللی
مولفان: فرزاد الماسی - فردین شهبازی
ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸
چاپ: مدیران
قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۲-۳۴۶-۸
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

تقدیم بہ:

پدر و مادر
و برادر شہیدم

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم می‌دانم از زحمات استاد ارجمند جناب آقای
دکتر «صابر افراسیابی» استاد عزیزم که در تدوین این اثر
مرا یاری نمودند مراتب تقدیر و سپاس را به جای آورم.

فهرست مطالب

عناوین	شماره صفحه
پیشگفتار	۱۵
بخش اول : کلیات و مفاهیم	۱۹
مبحث اول : معنا و مفهوم حبس و زندان	۲۱
گفتار اول : از منظر لغوی	۲۱
گفتار دوم : از منظر حقوقی	۲۱
گفتار سوم : رابطه حبس و زندان	۲۴
مبحث دوم : تاریخچه زندان	۳۱
گفتار اول : از دیدگاه اسلام	۳۱
بند اول : نمونه‌هایی از زندانهای اسلام	۳۱
بند دوم : حبس و زندان از دیدگاه قرآن	۳۲
بند سوم : روایات و فتاوی در خصوص زندان	۳۴
گفتار دوم : تاریخچه ، تاسیس زندان در ایران	۳۷
بند اول : زندان در ایران قبل از انقلاب	۳۷
بند دوم : زندان در ایران بعد از انقلاب اسلامی	۳۹
۱- اشتغال به کار زندانیان در پیش از پیروزی انقلاب اسلامی	۴۰
۲- اشتغال به کار زندانیان پس از پیروزی انقلاب اسلامی	۴۱
مبحث سوم : مبانی ، اهداف و آثار زندان	۴۲
گفتار اول : مبنا و ضرورت حبس به عنوان مجازات	۴۳

گفتار دوم: اهداف عمده حبس	۴۶
بند اول: اهداف عمده حبس در مورد محکومان	۴۶
بند دوم: اصلاح زندانها برای نزدیک شدن به اهداف حبس	۴۹
گفتار سوم: آثار و نتایج حبس	۵۱
بند اول: آثار منفی و معایب	۵۱
الف: از دیدگاه بزهکار	۵۱
ب: از دیدگاه اجتماع	۵۳
بند دوم: محاسن	۶۲
۱- نقش حبس در اصلاح مجرمین	۶۲
۲- نقش حبس در جلوگیری از تکرار جرم	۶۳
گفتار چهارم: تئوری‌های موافق و مخالفان حبس	۶۴
بند اول: دیدگاه موافقان کیفر حبس	۶۴
بند دوم: دلایل مخالفان کیفر حبس	۶۵
گفتار پنجم: اصلاح زندان قدمی برای پیشگیری و کاهش جرم از منظر مکتب کیفری عدالت حقیقت گرا	۷۳
نظام آموزش محور، زندان آموزش محور	۷۴
بخش دوم: منابع حقوقی راجع به حقوق زندانیان در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی	۷۷
مبحث نخست: منابع بین‌المللی	۷۹
گفتار اول: منابع عام حقوق بشری مرتبط با حقوق زندانیان	۷۹
بند اول: اعلامیه جهانی حقوق بشر	۸۰
بند دوم: میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی و فرهنگی و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی	۸۱
بند سوم: کنوانسیون منع شکنجه و رفتار یا مجازات خشن، غیر انسانی یا تحقیر کننده ...	۸۴
بند چهارم: کنوانسیون حقوق کودک	۸۵

بند پنجم: کنوانسیون بین المللی رفع هر گونه تبعیض نژادی	۸۶
بند ششم: کنوانسیون و پروتکل های ژنو	۸۷
گفتار دوم: منابع خاص مربوط به رعایت حقوق زندانیان	۸۹
بند اول: مجموعه قواعد حداقل رفتار با زندانیان به منظور مبارزه با جرم و چگونگی رفتار با زندانیان	۹۰
بند دوم: حداقل قواعد استاندارد برای اقدامات غیر بازداشتی «قواعد توکیو»	۹۳
بند سوم: اصول اساسی رفتار با زندانیان	۹۴
بند چهارم: رهنمودهای سازمان ملل برای پیشگیری بزهکاری نوجوانان «رهنمودهای ریاض»	۹۵
بند پنجم: قواعد سازمان ملل برای حمایت از نوجوانانی که آزادی آنها سلب شده است.	۹۹
مبحث دوم: منابع داخلی (ملی)	۹۹
گفتار اول: قانون اساسی	۹۹
گفتار دوم: قانون عادی	۱۰۰
بند اول: قانون مجازات اسلامی	۱۰۰
بند دوم: قانون تبدیل شورای سرپرستی زندانها و اقدامات و تأمینی و تربیتی به سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور	۱۰۲
بند سوم: قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی	۱۰۳
بند چهارم: حقوق شهروندی در قانون برنامه چهارم توسعه	۱۰۴
گفتار سوم: مقررات و مصوبات قوه قضاییه	۱۰۵
بند اول: دستورالعمل حقوق شهروندی	۱۰۵
بند دوم: آیین نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور	۱۰۶
بند سوم: آیین نامه اجرایی مددکاری اجتماعی سازمان زندانها	۱۰۷
بند چهارم: آیین نامه مراکز مراقبت بعد از خروج	۱۰۸

بند پنجم: آیین نامه اجرایی امور خودکفایی و حرفه آموزی سازمان زندان ها ...	۱۰۹
بند ششم: آیین نامه ستاد حقوق بشر	۱۰۹
بند هفتم: اساسنامه انجمن حمایت از زندانیان	۱۱۰
بند هشتم: اساسنامه ستاد ديه	۱۱۱
بند نهم: بخشنامه حقوق شهروندی	۱۱۱
بند دهم: سایر بخشنامه‌ای ریاست قوه قضاییه	۱۱۲
گفتار چهارم: مقررات سایر نهادها (شورای عالی اداری و شورای عالی انقلاب فرهنگی) ...	۱۱۴
بند اول: طرح تکریم ارباب رجوع	۱۱۴
بند دوم: منشور حقوق زنان	۱۱۵
بخش سوم: اشتغال به کار زندانیان در حقوق کیفری ایران	۱۱۷
مبحث اول : تاریخچه اشتغال به کار زندانیان در ایران	۱۱۹
گفتار اول: قبل از اسلام	۱۱۹
گفتار دوم: بعد از اسلام	۱۲۱
مبحث دوم: مبانی کارایی و اشتغال به کار زندانیان	۱۲۳
گفتار اول: از منظر اسلام (در قرآن و روایات و نظریات فقهی)	۱۲۳
گفتار دوم :از منظر حقوق ایران (نظر حقوقدانان و جرم شناسان)	۱۲۴
مبحث سوم: اهداف و آثار اشتغال بکار زندانیان و مقایسه آن با اهداف مجازات حبس ...	۱۳۰
گفتار اول: استقرار نظم در محیط زندان	۱۳۰
گفتار دوم: جنبه‌های اصلاحی و تربیتی	۱۳۱
گفتار سوم: جنبه‌های اقتصادی کار زندانیان	۱۳۲
گفتار چهارم: تاثیر اشتغال به کار زندانیان بر ترک اعتیاد و بازسازی اجتماعی و	
مسئولیت‌پذیری	۱۳۴
مبحث چهارم : روش‌های مختلف کار در زندان	۱۳۵

گفتار اول: روش مقاطعه	۱۳۵
گفتار دوم: روش انحصار	۱۳۵
گفتار سوم: روش مختلط	۱۳۶
مبحث پنجم: اشتغال بکار زندانیان در قالب آخرین اراده قانونگذار در این زمینه	۱۳۸
گفتار اول: انواع زندانها	۱۳۸
بند اول: زندان بسته	۱۳۸
بند دوم: زندان نیمه باز	۱۴۰
بند سوم: زندان باز	۱۴۱
گفتار دوم: شیوه‌های بکارگیری زندانیان بر اساس تقسیم‌بندی زندانها	۱۴۷
بند اول: دوران محکومیت در زندان	۱۴۸
بند دوم: دوران پس از اتمام محکومیت	۱۴۹
گفتار سوم: اختیاری یا اجباری بودن کار در زندان و دلایل موافقان و مخالفان	۱۵۱
بند اول: اختیاری یا اجباری بودن کار در زندان	۱۵۲
بند دوم: دلایل موافقان و مخالفان	۱۵۳
مشکلات اقتصادی ناشی از کار اجباری	۱۵۳
اثر ضد تربیتی کار اجباری	۱۵۳
خلاف اصل بودن کار اجباری	۱۵۴
گفتار چهارم: حق زندانیان در اشتغال به کار و تکالیف سازمان زندانها در این قبال ...	۱۵۵
بند اول: منظور از حق بودن	۱۵۶
بند دوم: ضرورت ایجاد شرایط کار و امکانات متناسب توسط سازمان	۱۶۱
بند سوم: مصادیقی از کار و فعالیت زندانیان در زندان	۱۶۶
بند چهارم: حقوق و مزایای اشتغال به کار زندانیان	۱۶۸

بخش چهارم: اشتغال به کار زندانیان در اسناد بین المللی	۱۷۵
مبحث اول: زندان در سطح بین المللی	۱۷۷
گفتار اول: مبدأ تأسیس زندان در سطح بین المللی	۱۷۷
گفتار دوم: رویه قضایی دیوان اروپایی	۱۸۲
مبحث دوم: اعلامیه اصول اساسی رفتار با زندانیان	۱۸۴
گفتار اول: متن و محتوای اعلامیه اصول اساسی رفتار با زندانیان	۱۸۴
گفتار دوم: نکاتی درباره اعلامیه اصول اساسی رفتار با زندانیان	۱۸۷
مبحث سوم: کار زندانیان بر اساس قوانین بین المللی	۱۸۸
گفتار اول: بررسی قواعد حاکم بر ماهیت کار زندانیان بر اساس قوانین بین المللی	۱۸۸
گفتار دوم: اشتغال زندانیان در قواعد بین المللی	۱۸۹
گفتار سوم: حقوق اشتغال بکار زندانیان در اسناد سازمان بین المللی کار	۱۹۰
منابع	۱۹۳

پیشگفتار

امروزه بحث اشتغال بکار زندانیان یکی از مباحث مهم در حوزه‌های پیشگیری از تکرار جرم و آماده سازی فرد مجرم برای بازگشت به جامعه می‌باشد، بر این اساس نظام کار زندانها بطور کلی شامل سه مورد است: الف- نظام مقاطعه ب- نظام انحصار (رژي) ج- نظام مختلط .

نظام مقاطعه کاری به ساده ترین و قدیمی ترین نظام کار در زندانهاست. در این نوع نظام زندانیان در عمل و در اختیار کارفرمایان خصوصی یعنی صنعتگران یا کشاورزان و پیشه‌وران گذشته شوند. این کارفرمایان وسایل کار و مواد اولیه را تهیه و کار زندان را شخصاً نظارت کرده محصول آن را به حساب خود فروخته و در عوض مبلغی بر طبق قرارداد به اداره زندان می‌پردازند. این نظام مدتها به علت عدم توسعه زندانهای مدرن، فقدان کارگاهها و کارخانجات اختصاصی برای زندانیان تنها نظام بهره برداری از کار زندانیان بوده است. کم کم بر اثر معایب ناشی از اداره زندانها توسط کارفرمایان خصوصی و عدم رعایت مقررات ناظر بر اصلاح و تربیت زندانیان تعدیل در این نظام به عمل آمده به تدریج تعیین کار و تامین بهداشت کارگران و حفظ نظم و انضباط آنان را به عهده گرفته است از آن پس کارفرما تنها مالک کارگاه بوده و تنها حق تملک و فروش محصول کار زندانیان را داشته است. در اوایل قرن بیستم بر اثر توسعه زندانها و گسترش ایده اصلاح و تربیت مجرمان از رهگذر کار مسئولان امر در کشورهای اروپایی در صدد تهیه کارگاههای مجهز و کارخانجات کوچک تولیدی در داخل محوطه زندانها بر آمده و به این شیوه نظام انحصاری کار (نظام رژي) در زندانها به وجود آورده‌اند. در نظام انحصاری یاد شده تنظیم ساعات کار، میزان دستمزد، نوع کار، تامین شرایط بهداشتی فروش محصولات تولید، همه و همه در اختیار مسئولان زندانهاست. مسئولان

امر به این شیوه می‌توانند امر اصلاح و تربیت زندانیان را از رهگذر ارجاع کار مناسب و کنترل آن تسهیل نموده و نتایج بهتر و سریع‌تری در این مورد تحلیل نمایند.

گاهی نظام انحصاری قابل پیاده کردن در تمام زندانها نیست در مؤسسات کوچک مثل زندان موقت یا زندانهای ولایت و شهرهای کوچک که تعداد کمی زندانی، ایجاد کارخانه یا کارگاه و تامین ابزار و وسایل فنی و در نتیجه اجرای نظام انحصاری امکان پذیر نیست. در این‌نامه سال ۱۳۵۴ ماده ۴۶ بیان داشته که مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به زندانها با سرمایه‌گذاری دولت یا بخش خصوصی بوجود آمده و زندانیان برای کار و آموزش در امور صنعتی و کشاورزی به آنجا اعزام می‌شوند.

در سال ۱۳۶۱ صریحاً در ماده ۱۰۲ آمده است که اداره کارگاهها و مؤسساتی که متعلق به اشخاص حقیقی یا حقوقی خصوصی یا عمومی بوده و در اختیار زندان یا مؤسسه تامینی یا وابسته به آن است. اعم از اینکه مؤسس یا مانند آن زندان یا انجمن حمایت یا غیر آنها باشد. بر عهده اداره مؤسسات صنعتی، کشاورزی و خدماتی است.

در آیین نامه سال ۱۳۶۸ در ماده ۱۵۴ حکم شده بود که اداره امور کارگاهها و مؤسسات صنعتی و کشاورزی و خدماتی که در زندانها به وسیله بنگاه تعاون تأسیس شده از حیث نوع و میزان تولید، ساعات و کیفیت کار و خرید و فروش و ملاقات و انعقاد و انجام قراردادها و مسایل فنی و سایر موارد از این قبیل به عهده مدیریت کارگاه یا مؤسسه و از حیث مسایل انتظامی و امنیتی و تعیین کارگران و نحوه و کیفیت ورود و خروج آنان به کارگاه و نیازهای فرهنگ و بهداشتی آنان به عهده رئیس زندان است. در آیین نامه سال ۱۳۷۲ ماده ۱۳۹ بیان شد که سازمان می‌تواند در جهت ایجاد اشتغال برای زندانیان داوطلب کار با استفاده از امکانات سازمان و یا کمکهای دولتی و یا از راه دریافت وام یا با مشارکت بانکها و ارگانهای دولتی تعاونی و یا بخش خصوصی اقدام نماید. این مؤسسات ممکن بود در مالکیت زندان باشد یا به سایر سازمانهای دولتی یا مؤسسات خیریه یا تعاونی‌ها یا بخش خصوصی تعلق داشته و زندان مجاز به استفاده از آنها باشد و در ساعات کار و استراحت زندانیان با توجه به موقعیت محل و نوع کیفیت کار از طرف رئیس کارگاه یا مؤسسه مربوطه یا هماهنگی مدیر کل استان تعیین و به مورد اجرا گذاشته میشود. در آیین نامه سال ۸۰ از ماده ۱۱۸ تا ۱۳۰ را به اشتغال

و حرفه آموزی اختصاص داده است. سازمان با هدف فراگیر نمودن برنامه‌هی اصلاحی و تربیتی و به منظور کمک به رفع مشکلات مادی و معنوی زندانیان و خانواده آنان و نیل به خود کفایی می‌تواند از محل جذب کمکهای مردمی و مؤسسات خیریه یا درآمد حاصل از مؤسسات صنعتی، کشاورزی، خدماتی، فرهنگی و بودجه مصوب اعتبار لازم را تعیین و هزینه نماید. آخرین تغییر در زمینه قوانین اشتغال به کار زندانیان آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۸۴/۹/۲۰ می‌باشد که طی دو فصل مجزا یعنی در فصل سوم و چهارم خود به موضوع پرداخته است و برای اولین بار در فصل چهارم برنامه‌های بازپرورانه را با توجه بیشتر به بحث بکارگیری زندانیان مورد استفاده قرار داده است.

به کارگیری زندان و استفاده از نیروی کار زندانی یکی از مهمترین ابزار و وسایل جهت رسیدن به هدف اصلاح و تربیت زندانی است. کار یکی از بهترین اقدامات جهت پر کردن اوقات فراغت زندانی و ایجاد تعادل روحی و جسمی در وی می‌باشد و در اثر اشتغال به کار، زندانی از معاشرت با زندانیان خلافاکارتر از خودش و بد آموزی و پرداختن به کارهای بیهوده مثل قماربازی و غیره باز داشته می‌شود، به موجب بند چهارم از اصل چهل و سوم قانون اساسی اجبار افراد به کار ممنوع است. به نظر می‌رسد با صراحتی که این اصل از قانون اساسی دارد و دادگاهها هم نمی‌توانند حکم به حبس با کار اجباری صادر نمایند. شرط اول در به کارگیری زندانی این است که با رضایت خودش به کار گرفته شود. و اجبار زندانی در اشتغال به کار ممنوع است. مواد ۱۲۳ و ۱۲۴ آئین‌نامه زندانها نیز با بکار بردن اصطلاح «زندانیاں داوطلب» اختیاری بودن کار توسط زندانی را بیان می‌دارند. زندانیان در قبال کاری که انجام می‌دهند مزد دریافت می‌دارند. در صورتیکه زندانی داوطلب اشتغال بکار باشد بر حسب تخصص و علاقه زندانی ابتدا از وی امتحان بعمل می‌آید چنانچه زندانی دارای تخصص کافی در حرفه معینی باشد با تصویب شورای طبقه بندی در یکی از کارگاههای زندان بکارگیری می‌شود و اگر تخصص کافی نداشته باشد توسط نمایندگان سازمان آموزش فنی و حرفه ای بکارگیری می‌شود.

بخش اول

کلیات و مفاهیم